ŠVIETIMO POLITIKOS IŠŠŪKIAI

Tarptautiškumo politikos iššūkiai Lietuvos aukštajam mokslui: konkurencija *vs* bendradarbiavimas

Tatjana Bulajeva
Docentė socialinių mokslų (edukologijos) daktarė
Vilniaus universiteto Edukologijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
El. paštas:tatjana.bulajeva@fsf.vu.lt

Straipsnyje analizuojama aukštojo mokslo ir studijų tarptautiškumo (internacionalizavimo) politika ir jos kaitos problematika bei tendencijos, išryškinusios naujų tarptautinio švietimo formų atsiradimą pasaulyje. Aptariami aukštojo mokslo ir studijų tarptautiškumo (internacionalizavimo) politikos tarptautiniai, globalizacijos ir ES Bolonijos proceso politikos nulemti kaitos aspektai ir prieštaringos raidos tendencijos. Dėl jų įtakos keičiasi nacionalinė aukštojo mokslo ir studijų politika. Atlikta Lietuvos aukštojo mokslo ir studijų tarptautiškumo politikos analizė leidžia apibūdinti pagrindinius iššūkius, su kuriais susiduria nacionalinė švietimo politika Lietuvoje studijų tarptautinimo srityje, ir kokių politinių žingsnių ir priemonių imamasi siekiant įveikti iškilusius sunkumus.

***Pagrindiniai žodžiai**: tarptautiškumas, globalizacija, nacionalinė aukštojo mokslo politika, tarptautinis bendradarbiavimas*

Įvadas

Aukštojo mokslo studijos Lietuvoje ir kitose šalyse šiandien išgyvena sudėtingą laikotarpį, veikiamos įvairių globalizacijos veiksnių ir Bolonijos proceso politikos. Globalizacijos procesai intensyviai veikia keisdami visas socialines sistemas. Dėl šių kaitos procesų įtakos vyksta spartus transkontinentinis, transnacionalinis prekių, pinigų, žmonių, idėjų judėjimas. Tai, pasak J. Tomlinsono (1999), skatina kompleksinį susisaistymą ir priklausomybę, tampančią šiuolaikinio pasaulio gyvenimo bruožu. Dažniausiai tyrėjų minimos internacionalizacijos skatinamosios jėgos – globalėjanti, sparčiai kintanti visuomenė, ekonomika ir darbo rinka, dėl kurių įtakos keičiasi akademiniai ir profesiniai reikalavimai, keliami aukštųjų mokyklų absolventams ir studijų programoms.

Šalies aukštojo mokslo internacionalizavimas dažniausiai suprantamas kaip vienas iš būdų, kurį šalis pasitelkia reaguodama į besiplėtojančius globalizacijos procesus ir ieškodama tinkamų nacionalinės politikos instrumentų, loginių schemų, galinčių padėti susidoroti su globalizacijos iššūkiais.

Liberalizavimo procesai, prasidėję ekonomikos sektoriuje, persikėlė ir į kitus sektorius, taip pat į švietimą. Anglosaksų

tradicijos šalių (JAV, Australija, Naujoji Zelandija, Jungtinė Karalystė) aukštojo mokslo institucijos tapo aktyviomis tarptautinės švietimo rinkos dalyvėmis, konkuruojančiomis tarpusavyje dėl švietimo, prekių, paslaugų ir užsienio studentų. Šis švietimo rinkos liberalizavimas sulaukė įvairių mokslinių diskusijų. Mokslinėse publikacijose, analizuojančiose aukštojo mokslo internacionalizacijos reiškinį, galima aptikti daug argumentų, kodėl internacionalizacija tampa vis svarbesnė ir vaidina vis svarbesnį vaidmenį aukštojo mokslo sektoriuje. J. Knight (1993) apibūdina aukštojo mokslo internacionalizaciją kaip tarptautinės / tarpkultūrinės dimensijos integravimą į aukštojo mokslo institucijų studijų, mokslinių tyrimų ir teikiamų paslaugų procesą. J. S. Aigner, P. Nelson ir J. R. Stimpfl (1992) pagrindinėmis aukštojo mokslo internacionalizavimo priežastimis teigia esant tarptautinio saugumo, ekonominio konkurencingumo ir geresnio tarpkultūrinio supratimo gerinimo siekius.

Tarptautiškumo institucionalizavimas aukštosiose mokyklose priklauso nuo to, kiek visoje organizacijos valdymo hierarchinėje struktūroje bus vienodai suprantami internacionalizacijos politikos tikslai ir kiek kiekvienas aukštosios mokyklos bendruomenės narys įsipareigos ir aktyviai dalyvaus plėtojant tarptautinę veiklą (Bulajeva, 2005).

Užsienio mokslinių publikacijų, analizuojančių aukštojo mokslo internacionalizavimo reiškinį (šiame straipsnyje „tarptautiškumo“ ir „internacionalizacijos“ sąvokos autorės vartojamos sinonimiškai), gausa, viena vertus, rodo šio reiškinio kompleksiškumą ir sudėtingumą, kita vertus, tai, kad internacionalizacija – dinaminis, kintamas procesas, o ne atskirų epizodinių veiklų, skirtų tarptautinei dimensijai įtvirtinti aukštajame moksle, rinkinys.

Internacionalizacijos reiškinio problematika Lietuvoje pradėta domėtis ir ją tirti prieš dešimtmetį, Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare. Pradėta analizuoti tarptautiškumo sampratą ir problemas, su kuriomis susiduria aukštojo mokslo institucijos (Bulajeva, 2005; Želvys, 2006), apibendrinta aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo pasaulinė praktika (Baršauskas, Kriščiūnas, Jensen, Kazlauskaitė, Lanskoronskis, Markevičienė, Ramonienė, Turauskas, 2007). I. Juknytės-Petreikienės (2011) disertaciniame tyrime analizuota aukštojo mokslo institucijų internacionalizuotų studijų kokybės problematika. Akivaizdžiai stokojama tyrimų, analizuojančių tarptautiškumo politikos problematiką, nes sėkmingai aukštojo mokslo internacionalizacijai Lietuvoje reikia kryptingos nacionalinės politikos.

Tyrimo tikslas: ištirti pagrindines užsienio ir Lietuvos aukštojo mokslo tarptautiškumo politikos raidos tendencijas.

Tyrimo metodai – literatūros šaltinių, Europos Sąjungos, tarptautinių organizacijų, Lietuvos švietimo politikos dokumentų analizė ir mokslo publikacijų bei tyrimų tarptautiškumo politikos tematika metaanalizė.

Šio **straipsnio tikslas** – aptarti aukštojo mokslo ir studijų tarptautiškumo (internacionalizavimo) politiką, į ją žvelgiant iš dviejų perspektyvų: tarptautinės – Bolonijos proceso – ir nacionalinės švietimo politikos Lietuvoje, bei nustatyti, su kokiais iššūkiais susiduria Lietuvos aukštosios mokyklos ir kokių politinių žingsnių ir priemonių imamasi siekiant įveikti iškilusius sunkumus.

Tarptautiškumo (internacionalizacijos) politika ir pasaulinės varžybos dėl užsienio studentų

Prieš 30 metų prasidėjusi aukštojo mokslo internacionalizacija įgavo tokį mastą ir tempą, kokių niekas tuo metu nesitikėjo ir negalėjo įsivaizduoti. Labiausiai paplitusi aukštojo mokslo internacionalizavimo forma studentų judumas (mobilumas) internacionalizacijos proceso pradžioje buvo laikoma trumpalaike politine priemone, dažniausiai besiremiančia trumpalaikiu (projektiniu) finansavimu, t. y., kaip nurodo M. C. van der Wende (2001), internacionalizavimo politika nebuvo integruojama į bendrąją aukštojo mokslo švietimo politiką, nebuvo strategiškai planuojama ir teisiškai reglamentuojama. Tačiau XX amžiaus pabaigoje ir XXI amžiaus pradžioje dėl spartėjančios ekonominės globalizacijos ir prasidėjusio Bolonijos proceso situacija nacionalinio lygmens aukštojo mokslo internacionalizavimo politikoje ėmė sparčiai keistis.

EBPO duomenimis, 2004 metais daugiau nei pusė (54 proc.) visų studentų, atvykstančių studijuoti į EBPO šalis, rinkosi keturias angliškai kalbančias valstybes: JAV, Jungtinę Karalystę, Australiją ir Kanadą. Beveik pusė tarptautinių studentų, vykstančių studijuoti į šias šalis, atvyksta iš Azijos šalių (OECD Observer, 2004).

Studentų, vykstančių studijuoti į užsienį, mobilumas – tai tik viena iš labiausiai paplitusių internacionalizacijos formų. Pastaruoju metu atsiranda ir sparčiai populiarėja kitos mobilumo formos*: studijų programų mobilumas* ir *institucijų mobilumas.* Minėtų anglosakų tradicijos šalių, taip pat ir kitų šalių, aukštųjų mokyklų tarpusavio varžybos dėl užsienio studentų verčia jas ieškoti užsienio studentams pritraukti patrauklesnių ir pigesnių studijų formų.

Štai studijų programų mobilumas, jų pristatymas studentams kitose šalyse, sudarius komercinio bendradarbiavimo sutartis su vietos aukštosiomis mokyklomis, leidžia gerokai sumažinti studijuojantiems (ir norintiems įgyti aukštąjį išsilavinimą užsienio aukštojoje mokykloje) studijų išlaidas. Tai tapo populiaria praktika ir verslu, ypač Azijos ir Ramiojo vandenyno regione, siūlant tiek tradicines, tiek virtualias studijų programas, įgyvendinamas nuotoliniu būdu.

Institucinio mobilumo forma nėra plačiai paplitusi. Greičiausiai tai susiję su didesne komercine rizika ir papildomomis finansinėmis išlaidomis, kurių reikia, norint atidaryti aukštųjų mokyklų užsienio filialus arba steigti visiškai naujas aukštojo mokslo institucijas kitose šalyse (OECD Observer, 2004).

Ne visos šalys (iš jų ir Lietuva) yra linkusios „įsileisti“ užsienio universitetus ar jų filialus į savo nacionalines švietimo rinkas, puikiai suvokdamos, kad nacionalinės aukštosios mokyklos, viena vertus, turės susidoroti su vidiniais iššūkiais: mažėjančiu valstybiniu finansavimu, prastėjančia demografine situacija, didėjančia jaunimo migracija, stiprėjančia šalies aukštųjų mokyklų vidine konkurencija, kita vertus, dar turės konkuruoti dėl studentų su naujai atėjusiais į nacionalinę švietimo rinką užsienio universitetais.

Prasidėjusios derybos dėl edukacinių paslaugų įtraukimo į bendrą paslaugų, kurių tarptautinė prekyba yra reguliuojama Pasaulio prekybos organizacijos (WTO) sutartimi (General AgreementonTradein

Services (GATS), 1995), sąrašą išprovokavo šalių tarptautines diskusijas. Prekybos švietimo paslaugomis liberalizavimo galimybė paskatino tarptautinę švietimo bendruomenę analizuoti šiuolaikinę švietimo ir aukštojo mokslo paskirtį.

Daugelyje šalių, pavyzdžiui, EBPO (OECD) šalyse, laikomasi nuomonės, kad švietimas – tai valstybės teikiama paslauga, kuri negali būti siejama su pelno siekiančia veikla, ir todėl manoma, kad neturėtų būti įtraukiama į bendrą paslaugų sąrašą ir traktuojama kaip prekybai skirta paslauga. Kiti gi būgštauja, kad švietimo paslaugų įtraukimas skatina aukštojo mokslo komercionalizavimą ir dar labiau apsunkina situaciją aukštajame moksle reguliuojant studijų kokybę mažėjančio valstybinio aukštojo mokslo finansavimo sąlygomis. Nepaisant to, kad šioje diskusijoje dominuoja neigiamas požiūris, vis dėlto yra šalių, kurios, žvelgdamos į ateities perspektyvą, mato, kad aukštasis mokslas turi didžiulį komercinį potencialą. Paslaugų, susijusių su studentų mobilumu, eksportas 1998 metais siekė 30 milijardų dolerių. Tai sudarė 3 proc. visų globalių paslaugų eksporto. Australijoje švietimo paslaugų, esančių bendrame paslaugų sąraše, eksportas užimą trečią, o Naujoje Zelandijoje ketvirtą vietą (OECD Observer, 2004).

Sprendžiant iš oficialios Lietuvos statistikos, atvykstančių studijuoti ir judumo programose dalyvaujančių užsienio studentų skaičius per pastarąjį dešimtmetį pamažu didėja. 2001–2002 akademiniais metais į Lietuvos aukštąsias mokyklas atvyko 85 užsienio studentai, o 2010–2011 akademiniais metais jau 1 503 užsienio studentai. Tai daugiau nei du kartus lenkia išvykstančių iš Lietuvos studentų skaičių (Lietuvos švietimas skaičiais 2011. Studijos (2012)). Taigi Lietuva vis dar nėra pajėgi dalyvauti šioje konkurencinėje kovoje, o užsienio studentų ir dėstytojų pritraukimas, jų skaičiaus didinimas tebelieka rimtu internacionalizacijos iššūkiu Lietuvos aukštajam mokslui.Naujos internacionalizacijos formos – *studijų programų* ir *institucijų mobilumas* – taip pat sunkiai skinasi kelią.

Aukštojo mokslo internacionalizavimo politikos kryptys ir konkuruojančios paradigmos

Dvidešimtojo amžiaus pabaigoje suaktyvėję internacionalizacijos reiškinio tyrimai rodo, kad autoriai (Aigner ir kt. 1992; Warner, 1992; van der Wende, 1997, 2001; Knight,1997)), aptardami aukštojo mokslo tarptautinimo politiką, išskiria keletą svarbių šios veiklos valdymo aspektų, kurie ganėtinai išplečia tarptautiškumo sampratą.

Tarp dažniausiai minimų požiūrių į tarptautiškumo politikos prioritetines kryptis yra požiūriai, akcentuojantys ir / ar teikiantys pirmenybę atskiroms veikloms aktyvinti (*activity approach*), kompetencijų ugdymui, etosui ir procesui.

Teikiant pirmenybę aktyvinti įvairią veiklą, daugiau dėmesio skiriama tokios veiklos, kaip antai: studijų programos, studentų ir dėstytojų mobilumas ir mainų programos, plėtrai. Tai buvo būdinga tarptautiškumui dvidešimtojo amžiaus šeštuoju ir septintuoju dešimtmečiais, kai dėmesys šioms veikloms buvo epizodinis, fragmentiškas, menkai koordinuojamas.

Kompetencijų ugdymo prioritetas internacionalizavimo politikoje rodė, kad žinių, gebėjimų įgijimas, keitimasis žiniomis ir patirtimi yra svarbi studentų ir dėstytojų tobulėjimo sąlygą, kurios reikšmė

ypač padidėjo auštajam mokslui vis labiau orientuojantis į internacionalizuojančios rinkos poreikius, kur svarbiomis tampa tarptautinio ir tarpkultūrinio bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencijos, kurias galima sėkmingai pritaikyti tiek nacionalinėje, tiek globalioje, internacionalinėje darbo aplinkoje.

Dėmesys etosui akcentuoja tokios kultūros ar klimato, kuriame tarptautiniai, tarpkultūriniai projektai, veiklos ir iniciatyvos tampa prioritetiniais aukštojo mokslo instituticijos politikos tikslais, sukūrimą.

Prioritetą teikiant procesui, pažymimas tarptautinės, tarpkultūrinės dimensijos integravimas į dėstymo, tyrimų ir teikiamų paslaugų procesą. Pasitelkiant įvairias institucijos politikos priemones siekiama užtikrinti tarptautiškumo proceso tvarumą ir tęstinumą (Zha, 2003).

J. Knight (1997) pateikia keletą aukštojo mokslo internacionalizavimo politikos imperatyvų:

- politinį (*political rationale*), kuriuo siekiama šalies saugumo, stabilumo, taikaus sambūvio. Aukštasis mokslas ir studijos laikomos diplomatine investicija į ateities tarptautinius politinius santykius (Knight, 1997, p. 9);
- ekonominį (*economic rationale*), kuris siejamas su ilgalaikiais ekonomikos efektyvinimo tikslais, kai aukštojo mokslo internacionalizavimas yra laikomas svarbiu ugdant kvalifikuotus specialistus, reikalingus stiprinti tautos tarptautinį konkurencingumą, tarptautinę prekybą ir siekiant tiesioginės ekonominės naudos (Knight, 1997, p. 10);
- akademinį (*academic rationale*), kuris siejamas su akademiniais aukštojo mokslo tikslais, plėtojant tarptautiškumą siekti tarptautinių akademinių standartų studijų, tyrimų ir paslaugų srityse ir tokiu būdu stiprinti nacionalinės aukštojo mokslo ir studijų sistemos kokybę ir didinti pridėtinę jos vertę.
- kultūrinį-socialinį (*cultural and social rationale*), kuris siejamas su nacionalinės politikos, fokusuotos į šalies etninę kultūrą ir kalbą, subalansavimu su tokia internacionalizacijos politika, kuri orientuota į tarpkultūriškumą ir tarptautinės įvairovės išsaugojimą siekiant atremti kultūrą homogenizuojantį globalizacijos poveikį (Knight, 1997, p. 11).

Aptardamas aukštojo mokslo internacionalizavimo konceptualųjį pagrindą ir internacionalizacijos politikos įtaką nacionalinei aukštojo mokslo politikai van der Wende (2001) pažymi, kad XXI amžiaus pradžioje išryškėja dvi pagrindinės konkuruojančios paradigmos, sudarančios internacionalizacijos politikos pagrindą. Vienų šalių internacionalizacijos politika yra fokusuojama į aukštojo mokslo konkurencingumo tarptautinėje rinkoje stiprinimą, joje vyrauja ekonominis internacionalizacijos politikos imperatyvas. Kitų šalių internacionalizacijos politikos konceptualusis pagrindas – tarptautinis bendradarbiavimas. Globalizacijos reiškinius analizuojančioje literatūroje (pavyzdžiui, Green, 1997) dažnai kalbama, kad dėl globalizacijos įtakos tautinių valstybių galios mažėja, todėl šalys, pasitelkiančios internacionalizacijos politikai bendradarbiavimo modelį, kuris bendradarbiaujančioms šalims bendrų pastangų ir koordinuojamos veiklos dėka padeda atsilaikyti prieš globalizacijos iššūkius ir stiprinti savo šalies valstybingumą.

Bolonijos procesas ir aukštojo mokslo tarptautinimo politika

Europos aukštojo mokslo politikos dokumentų analizė rodo, kad kryptinga Europos aukštojo mokslo tarptautinimo politika buvo pradėta įgyvendinti nuo pat Bolonijos proceso pradžios. Jau Sorbonos deklaracijoje (1998) buvo pabrėžiama dėstytojų ir studentų tarptautinio mobilumo svarba. Po metų, kai 27 šalys (iš jų ir Lietuva) pasirašė Bolonijos deklaraciją (1999), jos įsipareigojo aktyviai dalyvauti ir bendradarbiauti kuriant bendrą aukštojo mokslo erdvę Europoje ir įgyvendinti aukštojo mokslo tarptautinimo politiką. Lisabonos strategijoje (2000) pagrindinis vaidmuo plėtojant žinių ekonomiką yra skiriamas aukštajam mokslui. Visi minėti politikos dokumentai skatino tarptautinį bendradarbiavimą aukštojo mokslo sektoriuje, jis tapo prioritetine Europos Sąjungos politikos remiama veikla, ir internacionalizacijos procesai įgavo pagreitį. Europos Komisijos iniciatyva buvo remiama įvairi bendradarbiavimo veikla, ypač studentų ir dėstytojų judumo ir mainų programos, ES viduje ir už jos ribų plėtojant bendradarbiavimą su JAV, Kanada, Japonija, Australija, Naująja Zelandija ir Pietų Korėja. Nuo 2000 metų, Bolonijos proceso pradžios, iki 2008 metų svetur išvykstančių studentų skaičius padidėjo iki 85 procentų ir 2008 metais sudarė 3,3 milijono (European Commission, 2011, p. 6).

2010 metais Europos Komisijos užsakymu atlikta ir paremta plataus masto internacionalizacijos politikos studija (European Commission (DG EAC), 2011, External Education Policiesand Tools – Developments, trends and opportunities in the internationalisation of education in EU and its Member States), kurioje analizuojama internacionalizacijos situacija ir tendencijos visose ES šalyse narėse, taip pat atlikta ES situacijos ir internacionalizacijos situacijos labiausiai ekonomiškai išsivysčiusiuose šalyse: Australijoje, Kanadoje, Japonijoje ir JAV lyginamoji analizė. Studija parodė, kad, nepaisant Bolonijos proceso politikos koordinuojamojo vaidmens, nacionaliniu lygmeniu modeliuojamos ir vykdomos aukštojo mokslo tarptautinimo politikos pobūdis ir padaryta pažanga atskirose šalyse skiriasi.

Akivaizdu viena, kad ES ir Bolonijos proceso aukštojo mokslo tarptautinimo politikoje daugiausia remiamasi bendradarbiavimo modeliu. Internacionalizacijos politikos studijos (European Commision, 2011) tyrimo duomenys rodo, kad tam tikros Bolonijos procese dalyvaujančios šalys, modeliuodamos šalies internacionalizavimo politiką, renkasi skirtingas politines strategijas, tačiau pagrindinės jos skatinamosios jėgos vienaip ar kitaip kreipia daugumos ES šalių narių aukštojo mokslo internacionalizavimo politiką bendradarbiavimo link.

Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimas Lietuvoje

Lietuvos nacionalinės aukštojo mokslo politikos kaitai turėjo įtakos įvairūs veiksniai. Viena vertus, atgavus nepriklausomybę, buvo svarbu stiprinti šalies valstybingumą, taip pat tautinę kultūrą ir kalbą, todėl natūralu, kad švietimo politikos dokumentuose, reglamentuojančiuose aukštąjį mokslą ir studijas, užfiksuotas lituanistikos prioritetas (MSĮ, 2009). Kita vertus, spartėjanti globalizacija mažai šaliai atveria dideles rinkas, lengvina priėjimą prie naujų technologijų ir kapitalo, bet kartu kelia dau-

gybę pavojų. Neįstengiama konkuruoti tarptautinėje rinkoje, negebama susidoroti su tokiais iššūkiais: didėjančiu žmonių ir jaunimo mobilumu, „protų nutekėjimu“, didžiųjų valstybių krizių poveikiu ir pan., jiems įveikti reikia tikslingos nacionalinės politikos, kuri padėtų Lietuvos valstybei stiprėti ir sėkmingai integruotis į tarptautines studijų ir mokslinių tyrimų erdves, perimti kitų valstybių gerąją patirtį, naudotis ES finansiniais ir technologiniais ištekliais ir taip išlikti konkurencinga valstybe.

Taigi Lietuva yra priklausoma nuo tų pačių globalizacijos veiksnių kaip ir kitos šalys, tačiau Lietuvai įstojus į ES ir pasirašius Bolonijos deklaraciją, nacionalinės švietimo politikos etnocentristinė orientacija ėmė kirstis su Bolonijos proceso propaguojama tarptautiškumo politika, besiremiančia eurocentristine ideologija.

Reaguojant į Bolonijos proceso politikos rekomendacijas ir globalizacijos iššūkius, Lietuvoje nuo 2008 metų tarptautiškumui aukštajame moksle plėtoti pasitelkiamos strateginės švietimo politikos priemonės. Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu dar 2006 metais buvo atlikta studija „Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo pasaulinė praktika ir jos taikymo Lietuvoje gairės“, kurioje buvo analizuojama kitų šalių tarptautinimo patirtis. Šios studijos pagrindu atsirado Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimu Nr. 732 patvirtinta *Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo 2008–2010 metų programa*. Šios programos trečiame skyriuje (16 punktas) programos tikslas formuluojamas taip: „plėtoti tarptautinį matmenį Lietuvos aukštojo mokslo sistemoje – gerinti aukštojo mokslo kokybę ir užtikrinti konkurencingumą, taip prisidėti prie žinių visuomenės kūrimo.“

Svarbiausi uždaviniai aukštojo mokslo tarptautiškumui plėtoti Lietuvoje 2008–2010 metais yra tokie: „tobulinti studijų turinį ir metodus, siekiant didinti Lietuvos aukštojo mokslo konkurencingumą Europos ir pasaulio aukštojo mokslo sistemoje; skatinti derinti Lietuvos aukštojo mokslo sistemą su bendromis Europos aukštojo mokslo plėtros tendencijomis; didinti tarptautinių studentų ir dėstytojų mainų mastą ir gerinti jų kokybę; skatinti aukštųjų mokyklų tarptautinę partnerystę; sudaryti sąlygas tobulinti dėstytojų kompetenciją; gerinti informacijos apie Lietuvos aukštąjį mokslą sklaidą ir prisidėti prie patrauklaus Lietuvos aukštojo mokslo įvaizdžio Europoje ir pasaulyje kūrimo“ (Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo 2008–2010 metų programa, p. 9). Akivaizdu, kad šio laikotarpio Lietuvos nacionalinės aukštojo mokslo tarptautiškumo politikos kūrėjai nuosekliai perima didžiųjų valstybių užsienio patirtį ir, nepaisydami sunkumų, vadovaujasi konkurencingumo stiprinimo tendencija.

Tęstinėje *Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo 2011–2012 metų programoje,* patvirtintoje Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. vasario 2 d. įsakymu Nr. V-178, formuluojami tikslai rodo visai kitą tendenciją: „siekti, kad Lietuva taptų tarptautiniu mokslinių tyrimų ir studijų paslaugų centru; skatinti lituanistikos (baltistikos) studijų plėtrą užsienyje; prisidėti prie užsienio lietuvių tautinio tapatumo išlaikymo; stiprinti ryšius tarp Lietuvos tyrėjų ir užsienyje dirbančių tyrėjų lietuvių“ (Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo 2011–2012 metų programa, p. 6–7).

Kaip matome, programoje ryškus bendradarbiavimo leitmotyvas, numatyta skirti dėmesio ne tik tarptautinti studijas, bet

ir tyrimus. Ypač reikšminga, kad lituanistikos prioriteto pagrindu numatoma megzti glaudesnius ryšius su užsienio mokslo ir studijų institucijomis, plėtoti užsienio šalyse dirbančių tyrėjų lietuvių bendradarbiavimą su Lietuvos tyrėjais, skatinti intensyvesnę lituanistikos (baltistikos) centrų (kurių yra 30, dažniausiai užsienio šalių aukštųjų mokyklų struktūroje) veiklą ir šitaip stiprinti lietuvybę.

Išvados

Aukštojo mokslo ir studijų tarptautiškumas (internacionalizavimas) yra vienas iš svarbesnių tarptautinės ES aukštojo mokslo politikos tikslų. Šalys narės, siekdamos įgyvendinti ES rekomenduojamą tarptautinimo politiką, susiduria su įvairiais iššūkiais ir sunkumais, kuriems įveikti pasitelkia skirtingas švietimo politikos priemones.

Dėl globalizacijos įtakos vykstantis aukštojo mokslo komercionalizavimas paskatino tarptautinę šalių konkurenciją, taip pat aukštųjų mokyklų konkurenciją. Studentų mobilumas tapo komercinės politikos objektu. Tai taip pat paskatino naujų tarptautinimo formų – studijų programų ir aukštojo mokslo institucijų mobilumo – atsiradimą. Jos ypač išpopuliarėjo anglosaksų šalyse, konkuruojančiose dėl užsienio studentų ir siekiančiose iš jų gauti pelno.

Mažoms šalims, tokioms kaip antai Lietuva, turinčioms mažus finansinius išteklius, nepaisant dedamų pastangų ir padarytos pažangos, sudėtinga varžytis su šiomis šalimis. ES Bolonijos proceso tarptautiškumo politikoje ryškus tarptautinio ir tarpkultūrinio bendradarbiavimo akcentas. Tokiu būdu susiformavo dvi skirtingos aukštojo mokslo tarptautiškumo politikos tendencijos, orientuojančios nacionalinę aukštojo mokslo politiką konkurencingumo ar / ir bendradarbiavimo link.

Atlikta Lietuvos aukštojo mokslo ir studijų tarptautiškumo politikos strateginių dokumentų *Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo 2008–2010 metų programos* ir *Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo 2011–2012 metų programos* analizė rodo, kad Lietuvos aukštasis mokslas susiduria su tokiais pačiais iššūkiais įgyvendindamas tarptautiškumo politiką. Nacionalinėje Lietuvos aukštojo mokslo tarptautiškumo politikoje yra vadovaujamosi tomis pačiomis tendencijomis. 2009–2010 metų strateginėje programoje tarptautiškumo plėtojimo pagrindinis tikslas – aukštojo mokslo kokybės gerinimas ir konkurencingumo didinimas, o tęstinėje (2011–2012 metų) programoje yra ryškus bendradarbiavimo akcentas. Lietuvos politikams pavyko rasti tokių politinių priemonių tarptautiškumui plėtoti, kurios skatintų tarptautinį bendradarbiavimą ir padėtų siekti prioritetinių aukštojo mokslo politikos tikslų – stiprinti lietuvybę ir tautinę kultūrą.

LITERATŪRA

Aigner, J. S.; Nelson, P.; Stimpfl J. R. (1992). *Internationalizing the University: making it work.* Springfield: CBIS Federal.

Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo pasaulinė praktika ir jos taikymo Lietuvoje gairės, ISM vadybos ir ekonomikos universitetas, 2007.

Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo 2008–2010 metų programa. [žiūrėta 2012-12-14] Prieiga per internetą: http://www.infolex.lt/lite/ta/106650

Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo 2011–2012 metų programa. [žiūrėta 2012-12-14]

Prieiga per internetą: www.smm.lt/smt/ak_mob/docs/AMTS%20programa.pdf

The Bologna Declaration (1999). [žiūrėta 2012-12-10] Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna.pdf

Baršauskas, P.; Kriščiūnas, K.; Jensen, H. P.; Kazlauskaitė, I.; Lanskoronskis, M.; Markevičienė, R.; Ramonienė, L.; Turauskas, L. (2007). *Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo pasaulinė praktika ir jos taikymo Lietuvoje gairės*.

Bulajeva T. (2005) Aukštojo mokslo internacionalizavimas globalizacijos sąlygomis. *Acta paedagogica Vilnensia,* 14, p. 179–186.

European Commission (2011) External Education Policies and Tools. Developments, trends and opportunities in the internasionalisation of education in the EU and its Member States. Policy brief based on the mapping study. Mapping Member States'external Education & Training policies and tools (2010). DG EAC 2011. [žiūrėta 2012-12-14] Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/education/pub/pdf/international/mapping_en.pdf .

Juknytė-Petreikienė, I. (2011). *Aukštojo mokslo institucijų internacionalizuotų studijų kokybės vertinimo parametrai*. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU.

General Agreementon Trade in Services (GATS), (1995). Article VI, Paragraph 4, [žiūrėta 2013-01-14] Prieiga per internetą: http://www.wto.org/services/2-obdis.htm.

Green, A. (1997). Education and globalisation. *Education, globalisation and the nation state* (p.151–189). London: Institute of Education, University of London.

Knight, J. (1997) 'Internationalization of higher education: a conceptual framework', Knight, J. and de Witt, H. (eds.) *Internationalization of Higher Educationin Asia Pacific Countries.* Amsterdam: EAIE, p. 5–19.

Knight, J. (2003) 'Updating the Definition of Internationalisation', *The Journal of International Higher Education,* 33 (Fall) [žiūrėta 2012-12-14] Prieiga per internetą: [Online]. Available at: http://www.bc.edu/bc Accessed: 10.1. 2013.

Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo ir studijų įstatymas (2009). [žiūrėta 2012-12-14] Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=343430

Lietuvos švietimas skaičiais 2011. Studijos (2012) [žiūrėta 2012-12-14] Prieiga per internetą: http://www.mosta.lt/stebesena/lietuvos-svietimas-skaiciais-studijos

OECD (2004). Policy Brief. *Internationalisation of Higher Education.* OECD Observer, August 2004. On WWW at http://www.oecd.org/dataoecd/33/60/33734276.pdf

Sorbonne Joint Declaration (1998) [žiūrėta 2012-12-14] Prieiga per internetą: http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/Sorbonne_declaration.pdf.

The Treaty of Lisbon (2000) [žiūrėta 2012-12-14]. Prieiga per internetą: http://europa.eu/lisbon_treaty/index_en.htm

Tomlinson, J. (1999). *Globalization and Culture*. Cambridge: Polity Press.

The WTO and the Millennium Round: What is at stake for Public Education? Education International and Public Services International [žiūrėta. 2013-02-20]. Priega per internetą: http://www.ei-ie.org/pub/english/epbeipsiwto.html.

Van der Wende, M. C. (1997). Missing links: there lationship between national policies for internationalisation and those for higher education in general. T. Kaelvemark & M. van der Wende (Eds). *National Policies for Internationalistion of Higher Education in Europe*. Stockholm: National Agency for Higher Education.

Van der Wende, M. C. (2001) Internationalisation policies: about new trends and contrasting paradigms. *Higher Education Policy*, 14, p. 249–259. International Association of Universities. Elsevier Science Ltd.

Van der Wende, M. C. (2003). Globalisation and Access to HE. *Journal of Studies in International Education*, 7(2), p. 193–206.

Warner, G. (1992) 'Internationalization Models and the Role of the University', *International Education Magazine,* p. 21.

Zha Qiang (2003). Internationalization of Higher education: towards a conceptual framework. *Policy Futures in Education,* Vol. 1, No. 2.

Želvys, R. (2006) Internacionalizacijos iššūkiai Lietuvos aukštajam mokslui. *Acta paedagogica Vilnensia*, 17, p. 140–146.

INTERNATIONALISATION POLICY CHALLENGES TO LITHUANIAN HIGHER EDUCATION: COMPETITION VS. COOPERATION

Tatjana Bulajeva

S u m m a r y

The internationalization of higher education is not a new phenomenon. Its processes and developments are often treated as responses to globalization, and they are in the focus of attention of politicians and researchers. The aim of the paper is to analyse the internationalization challenges faced by the Lithuanian higher education. The higher education today cannot be viewed only in the national context. Since the restitution of independence, higher education and education in general have been considered to be a mainly national affair aimed at strengthening national culture and statehood. Under the impact of globalization and within the context of the European and global internationalization policy tendencies, the relationship between internationalization policy at an international (the EU and the Bologna process) level and a national higher education policy level is changing. The analysis of international developments shows that, besides student mobility, there appear new forms of internationalization: study programme mobility and institution mobility.

There can be seen two paradigms in internationalization: competition and cooperation. On the one hand, the approach to internationalization in Anglo-Saxon countries shows that they follow a competitive policy trend,in which economic rationale increasingly becomes more important, and actually win the competition for providing educational services to foreign students. The cross-border higher education in Australia, New Zealand, for instance, represents an important source of export and profit. On the other hand, the EU and Bologna process promote the development of international cooperation and interculturalism. For the Lithuanian HE policy, both trends are real challenges difficult to follow. The policy of ethnocentrism set as a priorityis contrasting with the EU recommended policy of internationalization.

Lithuania's national Programme for the Promotion of Internationalisation in Higher Education, developed for 2008–2010, had as its main aim to improve quality and competitiveness. In the follow-up Programme, developed for 2011–2012,particular attention was given to cooperation through the promotion of Lithuanian and Baltic studies in foreign countries. In this way, the internationalization policy follows the EU-recommended trend and at the same time is used to strengthen the Lithuanian state and promotenational culture.

Key words: internationalization, globalization, national higher education policy, international cooperation.

Įteikta 2013 01 05
Priimta 2013 05 04